

РОЛЬ СВЯТО-ВОЗНЕСЕНСЬКОЇ ЦЕРКВИ У ЖИТТІ МЕШКАНЦІВ КОБИЩАНСЬКОГО КРАЮ

У статті авторка висвітлила особливості виникнення, розвитку та діяльності Свято-Вознесенської церкви міста Полтави та її роль в релігійно-культурному житті полтавців на початку ХХ століття.

Ключові слова: Свято-Вознесенська церква, приходський храм, парафія, релігійно-культурне життя, Кобищани.

Процеси національного відродження та демократизації суспільства у період перебудови і у подальшому, у період здобуття незалежності, створили умови для відродження релігійно-церковного життя, розвитку його багатоманітності. Вітчизняна історіографія у своїх дослідженнях відвела особливе місце питанню вивчення релігійних та культових осередків України і Полтавщини зокрема. В умовах розвитку національної культури на сучасному етапі, особливе місце посідає релігійне життя, його історія, особливості. Краєзнавці наголошують, що «приходські храми подекуди були єдиним джерелом культурного життя осередків». Тому дослідження історії таких приходських храмів може дати уявлення про особливості культурного життя Полтави та її передмість на початку ХХ століття. Прикладом може слугувати Свято-Вознесенська, або Кабищанська церква, яка знаходилася на території Полтавської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №8 ім. Панаса Мирного, про свідчать розкопки під час ремонтних робіт у 2001 році. Особливість обраної культової споруди полягає у тому, що це, чи не єдиний із полтавських храмів, про який немає жодних публікацій у дореволюційних виданнях, а окремі сучасні дослідження не розкривають у повній мірі ролі Свято-Вознесенської церкви у житті місцевих жителів. На прикладі дослідження Свято-Вознесенської церкви можна показати місце приходських храмів у культурно-релігійному житті полтавців на початку ХХ століття.

Вперше питання про будівництво нової культової споруди на території Кобищанського краю постане лише на початку ХХ століття. Так, у 1900 році полтавський купець Л. Колесніков виявив бажання власним коштом «спорудити новий храм на Кобищанах, чи на іншій якій прилеглий до них території» [6, с.46]. У 1907 році жителі Очеретянки, Курилівки, Куликів та сусідських із ними Кобищанів звернулися до

єпископа Полтавського і Переяславського Іоанна із клопотанням про будівництво у їх місцевості окремої церкви. Уже того року єпископ дає згоду. На виконання рішення уповноважені члени громади звертаються до голови Полтавської міської управи П.Кулябко-Корецького про виділення під храмову забудову земельної ділянки. Уже 19 червня 1907 року було прийнято постанову: « Уполномочить городскую управу совершить и выдать Епархиальному ведомству дарственный крепостной акт на 704 кв. саж. Городской земли на Кобыщанах по Трегубовской улице (нині вул. Карла Лібкнехта), предназначенной по плану города для церковного погоста.» [3, с.10] За планом міста на 1907 рік ця земельна ділянка знаходилася в кінці вулиці, поряд із початковим училищем ім. І.Стефановича (нині приміщення Полтавської ЗШ №8) та дитячим притулком-яслами Кобищанської опікунської ради про бідних. Незважаючи на те, що приход був кількісно численним, склався він переважно із найбідніших верств населення, які не могли б спорудити церковної будівлі самостійно. У матеріалах Журналов Полтавской Городской Думи міститься текст звернення мешканців Кобищанів, у якому вони просять: «...отпустить на постройку церкви 100 тыс. штук кирпича из земского черепично-кирпичного завода, если не бесплатно, то хотя по уменьшенной цене, т.е. не выше стоимости изготовления его на заводе...» [4, с.23] Губернська управа відмовила тоді у клопотанні. Там же знаходимо звернення жителів до міської управи, яка задовольнила прохання громади: «Для пост ройки церкви на Кобыщанах отпустить из городского завода 100 тысяч штук кирпича по заготовительной цене... и 10 кубов щебня бесплатно...»[4, с.36]. Оскільки ніяких свідчень про надходження інших будівельних матеріалі не зафіксовано, то, ймовірно, з цього матеріалу і будували храм. Підтвердженням цього є і той факт, що у 2001 році під час прокладання телефонного кабелю через спортивний майданчик ЗШ №8 було знайдено залишки фундаменту Свято-Вознесенської церкви, яка складалася із цеглин, що добре збереглася. На цеглинах витаврувані знаки виробника: виробниче клеймо та літери «Г.К.З», тобто «Городской кирпичный завод» (сьогодні декілька цеглин із тавром зберігаються у приміщенні музею Полтавської ЗШ №8). Як зазначає дослідник Ю.Гужва, тоді зібрати потрібних коштів так і не вдалося, тому громада вирішила скористатися допомогою засобів масової інформації [7]. Так у журналі «Полтавские епархиальные ведомости» від 22 березня 1908 року знаходимо таку відозву: « Православные Христиане! Жители окраины г.Полтавы: Дальних Кобыщанов, Очеретянки и др. Решили построить ... церковь, но так как по бедности своей не могут осуществить этого без посторонней помощи, то Комитет по постройке, обращается к добрым людям и усердно просит помочь средствами на

постройку церкви, хто скільки может...» [7]. На зібрані додаткові кошти протягом півтора року Свято-Вознесенську церкву було збудовану. 8 листопада 1909 року єпископ Полтавський та Переяславський Іоанн урочисто освятив її, провівши Першу Божественну церковну літургію у присутності кількох тисяч полтавців. Свято-Вознесенська церква відігравала не тільки важливу релігійну роль громади, а і мала неабияке культурне значення. Підтвердженням цього є той факт, що у жовтні 1910 року настоятель храму В.Трипольський та псаломщик А.Тітов, які звернулися до новопризначеного архієпископа Полтавського та Переяславського Назарія із проханням відкрити при їх церкві Богородице-Казансьє парафіяльне братство, яке б мало стати відділенням парафіяльного Свято-Макаріївського братства. Воно мало опікуватися не тільки справами церкви: ремонтом, оздобленням, постачанням різного церковного начиння, благодійництвом, допомогою півчим, причету, різними пожертвами, а й сприяти культурному розвитку територіальної громади. Так, наприклад, приход Свято-Вознесенської церкви при собі мав недільну школу, у якій не тільки викладалися основи слова Божого, а й вчили письму, арифметиці. У 1911 році при храмі за сприяння дружини священника Авмросія Деряжного Катерини Григорівни діяв декламаторський гурток, де дітей віком від 10 до 14 років учили виразно промовляти тексти Святого Письма [8]. Враховуючи важливість братства як культурно-релігійного осередку, 9 січня 1911 року Високопреосвященний Назарій у Свято-Вознесенському храмі відправив божественну літургію перед братською іконою Божої Матері Казанської та затвердив і висвятив братство. У Полтавських єпархіальних відомостях від 1911 року знаходимо список членів братства: Овксентій Бужинський, Левко Семко-Савойський, Іван Залогін, Іван Гоголь, Тимофій Копашин, Ганна та Оксана Піркунови, наталія Куценко, Катерина Гусаренко, Христина Ковнір, Євдокія Іванишина та Голова братства, настоятель храму В.Трипольський [8]. Точних даних про те, скільки існувало братство немає. Важливе значення для культурного життя Кобищанів відігравав створений при храмі хор півчих. Він був заснований за ініціативи місцевих псаломщиків А.Тітова, Г.Шарого, Ф Семененка та Є.Кисіля. У звітах Полтавського відділення Свято-Макаріївського братства знаходимо відгуки про нього: «...среди прочих достоинств... следует отметить и прекрасный хор певчих Вознесенского храма, который отличается слаженным исполнением церковных произведений...»[7]. Про цей хор пригадують і місцеві жителі. У різні часи до складу церковного хору входило від 8 до 25 півчих. У звітах збереглися імена окремих із півчих: Іван Марченко, Євдокія Столяренко, Оксана Опаренко, Павлина та Євгенія Перженки, Ольга і Володимир Кисіль, Катерина Деряжна та

інші [7]. Серед культурних напрямків діяльності храму слід відзначити треби, які проводила церква, оскільки обряди хрещення, вінчання, відпівання були чи не найважливішою складовою життя кобищанців. За кліровими відомостями за 1912 рік серед парафіян налічувалося: 297 козаків, 382 міщанина, 289 селян, 23 особи привілейованого стану. Із цього автор робить висновок, що прибуток від виконання треб був не значним, а тому, храм постійно відчував нестачу коштів. Проте, кількість треб, у порівнянні із іншими храмами Полтави, майже була рівною. Так, у метричній книзі за 1912 рік було проведено: 97 хрещень, 18 відпівань, 47 шлюбних обрядів, 310 причасть (у порівнянні із Макаріївським храмом відповідно: 123, 27, 50, 425) [8]. Враховуючи те, що храм постійно потребував коштів на церковні потреби, парафіяльне братство неодноразово зверталося до Полтавської духовної консисторії за дозволом на збір пожертв. Так, у 1913 р було видано книгу №35592, у 1914 – №199 «на нужды Вознесенской церкви г.Полтавы» [8]. Відомо, що такі пожертви постійно надходили. На нашу думку, це є свідченням великого авторитету та значення храму для громади. Свято-Вознесенська церква приділяла велику увагу культурно-освітньому розвитку дітей. Відомо, що храм опікувався дитячим притулком, що знаходився поряд. Крім служителів храму, опікою активно займалася Наталія Омелянівна Чекардін. Для дітей влаштовували святкові обіди, виховні проповіді, додаткові навчання[12]. В роки Першої світової війни діяв приходський лазарет, у якому одночасно лікувалися від 11 до 25 хворих. Лазарет утримувався за кошти церкви та на благодійницькі внески парафіян[13]. Свято-Вознесенська церква не тільки утримувала лазарет, а й постачала для потреби фронту необхідне. У Полтавських єпархіальних відомостях від 1915 року сказано, що у жовтні того ж року від Свято-Вознесенського храму у діючу армію передано по 200 м полотна на «надобности фронту». В ході дослідження автор дійшов ряду важливих висновків. Вперше питання про будівництво нової культової споруди на території кобищанського краю постало на початку ХХ століття. У 1908 році було одержано ділянку під забудову (про що свідчать архівні документи), починається активний збір коштів громадою, з дозволу Полтавської духовної консисторії. У травні 1908 року Свято-Вознесенську церкву було закладено. До сьогодні не існує достовірного зображення церкви, а про її зовнішній вигляд ми можемо судити зі спогадів старожилів та ескізу Купко Є.М. та малюнка В.Бабенка, що дає приблизні уявлення про храм. Церква відігравала важливе значення у житті мешканців осередку, а саме за напрямками: культурно-релігійний; культурно-освітній; естетичний; благодійницький; виховний. Суттєві зміни у житті Свято-Вознесенської церкви відбулися у період революційних подій 1917 року: було закрито

другий престол, зменшилися благодійницькі внески, внаслідок чого суттєво скоротився причет церкви. Після встановлення більшовицької влади, стан справ Свято-Вознесенської церкви значно погіршився: культова споруда була націоналізована та надана парафіянам на праві оренди, що призвело до заміни юридичного статусу. У 1919 році було зареєстровано Статут членів Християнської громади Свято-Вознесенської церкви. Безпосереднє керівництво здійснювала виборна громадська рада. Важливо відмітити, що керівництво носило не формальний характер, а дійсно мало вирішувати найважливіші питання церкви: вибори громадської ради та ревізійного комітету, кадрові питання причету, вибори церковного старости, кошторис прибутків і видатків, щорічний звіт, пошук меценатів тощо. Даний Статут зазнав змін у 1922 році, що пояснюється змінами у Цивільному кодексі УСРР, за яким повноваження церкви були ще більш обмежені. Незважаючи на досить складні революційні роки, Свято-Вознесенська церква постімо займалася як безпосереднім проведенням релігійних треб, так і розвитком культурно-освітнього рівня населення.

Переломними для діяльності церкви стала друга половина 20-х років, яка ознаменувалася активним наступом на церкву, що пояснюється загальнодержавною політикою у церковно-релігійному питанні. У цей період можна виділити такі моменти:

- видання ряду нормативно-правових актів, націлених, спочатку, на обмеження діяльності церкви, а пізніше – на її ліквідацію;
- широкомасштабна антирелігійна кампанія, що мала наслідком формування антицерковних настроїв серед населення;
- вилучення церковного майна, що мало наслідком втрату значної кількості релігійних требних предметів;
- перекладення ініціативи у закритті церкви на жителів Кобищанів, проведення із цією метою цілої низки організаційних та ідеологічних заходів;

Документально нами не знайдено чіткого підтвердження точної дати закриття церкви, тому, ймовірно, кампанія із закриття церкви мала декілька етапів:

- 1929-1930 роки – підготовка рішень про закриття церкви;
- 1930 рік – закриття церкви (припинилося проведення служінь);
- 1930-1933 роки – використання приміщення церкви під господарські потреби (ймовірно, це – зерносховище);
- 1933-1934 роки – підготовка до демонтажу, що супроводжувалася знищенням церковного начиння храму;
- 1934 рік – демонтаж церкви;

Документально не зафіксовано чіткого підтвердження точної дати закриття церкви, тому, ймовірно, кампанія із закриття церкви мала декілька етапів, а остаточно припинила існування у 1934 році. Свято-Вознесенська (Кобищанська) церква належить до переліку тих культових споруд Полтави, навіки були знищені у роки радянської влади та дослідження яких стане ще однією важливою сторінкою у розкритті, як історії рідного краю, так і держави в цілому. Таким чином, Свято-Вознесенська (Кобищанська) церква належить до переліку тих культових споруд Полтави, навіки були знищені у роки радянської влади та дослідження яких стане ще однією важливою сторінкою у розкритті, як історії рідного краю, так і держави в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієвська Л. Українські церкви у роки радянської влади: становище, доля / Людмила Андрієвська – К., 2000. – 128 с.
2. Волошин Ю. Українська православна церква в роки нацистської окупації (1941 – 1944 рр.) / Юрій Волошин – Полтава, 1997. – 45 с.
3. Гужва Ю. Полтавська Свято-Вознесенська (Кобищанська церква). Історичний нарис / Юрій Гужва. – Полтава: Дивосвіт, 2007. – 48 с. + 12 с. вкл.
4. Журнали Полтавской Городской Думы за 1907 год. – Полтава: Типо-Литография Губернского Правления, 1910. – с.44.
5. Киридон А. Обновленство в Україні: причини виникнення та спроби періодизації / Алла Киридон // Історична пам'ять. – 2000. – №1-2. – с.152-160.
6. Нестуля О. Доля церковної старовини в Україні. 1917 – 1941 рр.: У 2-х ч. / Олексій Нестуля. – К., 1995;
7. ПЕВ. – Ч. оф. – 1910 – №3. – с.168.
8. ПЕВ. – Ч. оф. – 1910 – №33. – с.854.
9. Ревегук В. Православна церква і радянська влада на Полтавщині в перші роки непу/ Віктор Ревегук // ПЕВ. – 2001. – Ч.7. – с.97 -108.
10. Торяник Н. Незабутні дзвони Зеленого Гаю / Ніна Торяник // Вечірня Полтава. – 2001. – 3 травня – №45.
11. ДАПО. – Ф.Р. 3872. – Оп. 1. – Стр. 674. – Арк. 233, 235.
12. ДАПО. – Ф.Р. 3872. – Оп. 1. – Стр. 672. – Арк. 79.
13. Спогади Марченко Катерини Миколаївни.
14. Спогади Купко Євгена Михайловича

* * *